

**ROMÂNIA ȘI TRIPLA ÎNȚELEGERE
(AUGUST 1913-IUNIE 1914)
Partea a II-a**

Nicu Pohoată*

nicu_pohoata@yahoo.com

Abstract: Romania and the Triple Entente (August 1913 – June 1914)-Part II.

The author researched the orientation of Romania's external politics regarding the politico-military groups of the Great Powers, the Triple Alliance and the Triple Entente.

The study thoroughly analyzes the beginning of Romania's external politics reorientation towards the Entente, in the historical context of the degradation of the Romania – Austro-Hungarian Empire relations. Based on an analysis of the diplomatic documents, we present the Romania - France, Romania - Russia and Romania – Great Britain relations during August 1913 – June 1914, between the Treaty of Bucharest and the international crisis that ultimately led to the ignition of the First World War.

The author emphasizes the main factors that contributed to Romania's detachment from the Central Powers and to its external politics reorientation towards the Entente.

Keywords: *Romania – France relations, Romania – Russia relations, Romania – Great Britain relations, external politics reorientation.*

Dincolo de acțiunile diplomatice ale Franței sau ale Rusiei pentru a determina o reorientare a politicii externe românești către Antanta, rolul cel mai semnificativ în abandonarea vechii orientări politice a României îl avea opinia publică, din ce în ce mai ostilă Austro-Ungariei. Pe data de 30 martie 1914, Blondel îl informa pe Doumergue, într-un lung raport, despre desfășurarea în București a unei impozante reuniuni a Ligii Culturale pentru a protesta contra „*tiraniei pe care unгурii fac să o apese asupra românilor din Transilvania*”. Au ținut discursuri fulminante oameni politici, de cultură, avocați, funcționari, ofițeri. Printre vorbitori, evident, s-a aflat și N. Iorga. La sfârșit a fost adoptată o moțiune în care, printre altele, se arăta că „*în fața unui viitor incert, numai întreaga autonomie poate face pe români să sprijine politica tradițională*”. Un lung cortegiu s-a format pe parcursul principalelor străzi ale capitalei. Au fost intonate cântece patriotice, iar în fața Palatului a fost aclamat regele Carol¹. A doua zi, presa din Austro-Ungaria rezerva un spațiu amplu importanței

* **Lector univ. dr. - Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, București.**

¹ *Arhivele Naționale Istorice Centrale (se va cita A.N.I.C.), Microfilme Franța, rola 25, f. 267-268.*

manifestări de la București în sprijinul românilor din Transilvania și Bucovina. În pofida realității, se afirma, printre altele, că opiniile exprimate „nu corespund sentimentelor întregii națiuni” sau că manifestația a fost „încurajată, dacă nu provocată de influențe de alt ordin venite din afară”. „Pester Lloyd” folosea un limbaj violent și chiar amenințător: „[...] Dacă guvernul român nu protestează contra declarațiilor făcute la reuniunea Ligii, el lasă să se înțeleagă că aceste manifestații îi convin; faptul acesta nu va rămâne fără consecințe asupra atitudinii pe care Austro-Ungaria va trebui să o adopte față de România. **A venit momentul de a cere României dacă ea este prietena sau dușmana Monarhiei** (s.n.)”. „Neue Freie Presse” din Viena a adoptat un ton mai moderat, recunoscând faptul că „greșelile comise de diplomația Austro-Ungariei sunt, fără nicio îndoială, cauza principală a acestei mișcări de opinie ostilă Austriei”¹.

În zilele în care manifestația Ligii Culturale acutiza tensiunile dintre România și Austro-Ungaria, prințul Ferdinand și soția sa Maria, însoțiți de prințul Carol, se aflau la Petersburg. Ambasadorul Franței din capitala Rusiei, M. Paléologue, informa Parisul, printr-o telegramă din 2 aprilie 1914, că, deși oficial „nu se atribuie nici un caracter politic vizitei”, presa rusă „sfătuieste România de a se uni cât mai intim cu Rusia”². A doua zi, M. Paléologue revenea cu amănunte într-un raport către Quai d’Orsay în care, printre altele, arăta foarte buna impresie pe care a făcut-o la Curte prințesa Maria, de altfel rudă cu familia domnitoare din Rusia. Prin mama sa, era nepoata fostului țar Alexandru al II-lea. În ceea ce privește atitudinea Marii Ducese Olga, M. Paléologue arăta că prima impresie a acesteia „nu a fost mai puțin favorabilă pretendentului care tocmai i-a fost prezentat”. Diplomatul francez făcea referire și la punctul de vedere al țarului Nicolae al II-lea și al țarinei Alexandra în legătură cu proiectul căsătoriei dintre prințul Carol și Marea Ducesă Olga: „[...] Împăratul Nicolae și Împărăteasa Alexandra s-au hotărât de a nu influența în niciun fel decizia fiicei lor. Un personaj apropiat Majestăților Lor mi-a spus ieri că **marile interese politice angajate în afacere nu permit poate Suveranului să-și mențină până la capăt atitudinea de abținere și că rațiunea de stat va sfârși prin a se pronunța** (s.n.)”³.

Pe data de 6 aprilie 1914, după plecarea familiei princiare române de la Petersburg, M. Paléologue redacta un nou raport către ministrul de Externe Doumergue. Diplomatul francez relata conținutul unei discuții pe care a avut-o Sazonov cu Diamandy, ministrul român în capitala Rusiei. Diplomatul român, după ce a adresat mulțumiri pentru primirea călduroasă pe care le-au făcut-o autoritățile ruse înalților oaspeți din familia regală a României, „și-a exprimat **speranța de a vedea curând raporturile cele mai intime stabilite între guvernul său și guvernul imperial** (s.n.)”. Sazonov i-a declarat acestuia: „**Noi nu vă cerem decât să aveți mâinile libere și de a nu vă înfeuda nimănui. Să aveți o politică exclusiv românească; nu vă**

¹ *Ibidem*, f. 269-271. Ample extrase din presa maghiară pe această temă vezi și în raportul trimis la Paris pe data de 5 aprilie 1914 de la ambasada Franței din Budapesta. *Ibidem*, c. 613-614.

² *Ibidem*, f. 238.

³ *Ibidem*, c. 888.

puneți în serviciul intereselor străine și concursul nostru vă va fi în întregime asigurat (s.n.)”. Diamandy a răspuns că „**România este absolut liberă în acțiunea sa** (s.n.)”. M. Paléologue arăta că atunci Sazonov „i-a obiectat faptul că cele două scrisori pe care împăratul Franz Iosif și regele Carol le-au schimbat în urmă cu câțiva ani echivalează cu o convenție militară”. Diamandy a răspuns: „**Dacă aceste scrisori există, ceea ce eu nu cred, ele nu mai au nici o valoare. Opinia noastră publică respinge energic orice cooperare cu Austria** (s.n.)”¹.

În ceea ce privește perspectiva căsătoriei menționate, M. Paléologue obținea, mai târziu, informații de la Sazonov, pe care diplomatul francez le transmitea, pe data de 17 mai 1914, la Paris. Acestea aveau un caracter secret și relevau faptul că „**problema mariajului proiectat a fost tranșată**”, logodna urmând să aibă loc „**într-un an**”².

Între timp, după cum semnală Blondel, pe data de 8 aprilie 1914, într-un raport către Doumergue, „**manifestările antiaustriece se succed cu regularitate și încep să preocupe guvernul**”, cu scopul „**de a nu provoca protestele oficiale ale guvernului austro-ungar**”. Diplomatul francez avea în vedere faptul că reuniunea Ligii Culturale, despre care relatase amplu în raportul din 3 aprilie, „**are repercursiuni în provincie**”. În acest sens, Blondel prezenta pe larg discursul rostit de A. D. Xenopol la Brăila, „**în fața unui numeros auditoriu**”. Marele istoric ieșean fusese de curând ales membru al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris, la propunerea lui Lacour-Gayet, înaltul for academic fiind prezidat în acele momente de Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților din Franța. În discursul ținut la Brăila, potrivit relatării lui Blondel, A.D. Xenopol, „**unul dintre oamenii cei mai autorizați de a vorbi despre relațiile internaționale în România**”, a criticat vehement „**politica urmată până anul trecut de guvernele care s-au succedat la putere**”. Bazându-se pe argumente istorice indiscutabile, cărora le-a făcut loc pe larg în expozeul său, A. D. Xenopol conchidea că „**Austria n-a adoptat niciodată față de noi o politică amicală și n-am avut nimic de câștigat din prietenia sa îndoielnică**”. Declarațiile sale, reproduse de cea mai mare parte a ziarelor din București, „**au produs o foarte vie impresie**”, accentuând „**animozitatea pe care românii o resimțeau față de Austria**”. Blondel arăta în acest sens și faptul că la Teatrul Național se prezenta de câteva săptămâni o piesă în care era pusă în scenă o familie românească din Transilvania, persecutată de autoritățile maghiare. Aproape în fiecare zi, „**un public numeros aplauda cu ostentație și câteva demonstrații au avut loc în stradă, în fața locuinței autorului**”. Blondel afirma că „**noi reuniuni sunt anunțate de Liga Culturală**”, la organizarea cărora urma să participe și Liga studenților. În această situație, „**guvernul urmărea să restabilească calmul și făcea apel la moderație**”.

¹ *Ibidem*, f. 240. Vezi și *Documents diplomatiques français (1871-1914)*, (se va cita *D.D.F.*), 3e série, tome X, doc. nr. 79, p. 123-124. Paléologue către Doumergue, 6 aprilie 1914. Despre conținutul discuției, vezi și minuta trimisă din București pe 8 aprilie 1914 către prim-ministrul Franței. *A.N.I.C.*, Microfilme Franța, rola 25, c. 891.

² *D.D.F.*, 3e série, tome X, nota 2, p. 123. Detalii interesante despre desfășurarea vizitei familiei princiare române la Petersburg vezi și în *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* (se va cita *A.M.A.E.*), Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Petrograd, 1914-1924, vol. 13. Rapoarte politice de la Petersburg. 1914, f. 13.

Unii lideri politici, după cum arăta Blondel, se pronunță pentru „o acțiune mai discretă și care nu ar risca să determine foarte mari riposte din partea Vienei și Budapestei”. Blondel însuși recomanda oamenilor politici români cu care se întreținea „cea mai extremă prudență”. Ministrul francez conchidea în raportul său: „Este de sperat că Liga Culturală, la fel ca și studenții, nu vor rămâne surzi la aceste sfaturi venite din toate părțile și că se vor abține să transfere în stradă discuțiile care pot să fie mai util urmate cu ușile închise”¹.

De fapt, îndemnul la moderație erau justificate de necesitatea pregătirii condițiilor unei reorientări a politicii externe a României către Antanta, ceea ce presupunea intensificarea contactelor diplomatice. Semnificativ este faptul că, în timp ce Anglia și Franța acționau pentru consolidarea Antantei cordiale², iar la Petersburg se manifesta o preocupare deosebită pentru a se da o formă mai precisă înțelegerii anglo-ruse³, diplomațiile rusă și franceză, la inițiativa celei românești, aveau în vedere, pentru întărirea pozițiilor Antantei în Sud-Estul Europei, oportunitatea unei vizite în România a lui Sazonov. Raportul din 21 aprilie 1914 al ambasadorului Franței, M. Paléologue, către Doumergue este foarte elocvent din acest punct de vedere. Cu titlu „foarte confidențial”, M. Paléologue îl informa pe șeful diplomației franceze că ministrul român la Petersburg, C. Diamandy, l-a întrebat dacă crede că Sazonov, „**care încurajează simpatiile renăscânde ale națiunii române față de Rusia, ar putea găsi un pretext pentru a merge la București, unde guvernul român și chiar regele Carol ar fi foarte fericiți să-l primească** (s.n.)”. Ministrul francez a obiectat că „o astfel de inițiativă a ministrului afacerilor externe al Împăratului ar fi gravă, orice pretext ar fi invocat, și că domnul Sazonov este prea prudent, prea perspicace, pentru a întreprinde un astfel de demers, fără a avea garanții serioase. Cel puțin va trebui ca regele Carol să schițeze la adresa lui Sazonov un gest de invitație; acesta ar putea să fie exprimat, de exemplu, prin dorința de a-i mulțumi pentru favoarea mărturisită de Rusia la desemnarea prințului de Wied ca suveran al Albaniei. Va trebui în sfârșit ca semnificația politică dată călătoriei să nu poată fi ulterior contestată din nici o parte, mai ales de la Viena”. Sazonov, căruia M. Paléologue i-a adus la cunoștință conținutul întrevederii cu C. Diamandy, a aprobat limbajul ambasadorului francez și i-a declarat: „Deschiderea pe care a manifestat-o domnul Diamandy este prețioasă și trebuie reținută. Aș merge bucuros la București, căci mi-ar place să-l cunosc pe regele Carol. Dar cum să explic opiniei publice ruse o călătorie atât de neobișnuită? Și cine îmi garantează că, în urma vizitei mele, regele Carol nu va avea o atitudine de condescendență, ca scuză, față de Austria? Pentru că guvernul român este animat de atât de bune dispoziții, pentru ce domnul Brătianu nu ar putea să

¹ A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, f. 274-275.

² În aprilie 1914 a avut loc vizita regelui Angliei în Franța, la invitația președintelui R. Poincaré. Despre importanța acesteia vezi amplul raport din 12/25 aprilie 1914 al ministrului României la Paris, Al. Em. Lahovary. A.M.A.E., Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Madrid-Paris, 1914-1924, vol. 12. Rapoarte politice de la Paris. 1914, f. 263-266.

³ Vezi pe larg A.M.A.E., Fond 71-1914, Partea a II-a, Petrograd, 1914-1924, vol. 13. Rapoarte politice de la Petersburg. 1914, f. 14-16.

profite de sejurul apropiat al Împăratului Nicolae la Livadia pentru a veni să-l salute? Eu voi fi cu certitudine chemat; noi ne vom întreține sub auspiciile Majestății Sale. Nimic nu s-ar mai opune după aceea, la scurt timp, să plec în România”.

După întrevăderea cu Sazonov, M. Paléologue a reluat discuțiile pe această temă cu C. Diamandy care i-a declarat: „Sunt autorizat să vă declar că regele Carol ar fi gata să exprime dorința sa de a-l cunoaște personal pe Sazonov, dacă acest gest al Majestății Sale nu ar risca să rămână fără efect”. Ambasadorul francez i-a expus atunci interlocutorului său român dispozițiile favorabile pe care le-a găsit la Sazonov în acest sens, insistând asupra „interesului pe care l-ar avea guvernul român de a accentua mai mult orientarea nouă a cărei necesitate el o recunoaște”. Diamandy – relata ambasadorul francez – „a părut destul de decepționat de prudentele garanții pe care Sazonov înțelege să și le asigure”. „Ne cere prea mult!” a replicat diplomatul român. „În loc de a ne suspecta încă, să ne ajute!”. După care adăuga: **„Pentru Rusia este momentul psihologic de a ne atrage de partea ei. Suveranul meu, despre care se știe că este atașat împăratului Franz Iosif, nu caută să lupte contra mișcării naționale care s-a manifestat atât de puternic în cursul ultimelor luni. Un gest fericit al guvernului rus ar avea un răsunet considerabil în acest moment. Și, pentru a face acest gest, nimeni nu este mai bine calificat decât Sazonov, al cărui caracter se bucură de înalta stimă a întregii Europe [...] (s.n.)”**. M. Paléologue relata în continuare că, deoarece Diamandy a fost obligat să plece la București, probabil pentru a primi instrucțiuni, l-a sfătuit pe șeful diplomației ruse să-l convoace numaidecât la întoarcerea sa, „pentru a-i face cunoscute direct vederile sale”. Întâlnirea Diamandy-Sazonov a avut loc, „întreținerea lor fiind foarte cordială, fără a depăși caracterul privat”, după cum aprecia M. Paléologue. Totodată, diplomatul francez estima că Diamandy aștepta să primească de la București noi instrucțiuni precise în legătură cu problema prezentată¹.

Este cunoscut faptul că stabilirea unor contacte diplomatice la nivel înalt între România și Rusia, din inițiativa guvernului român, a fost pregătită de ambele părți timp de aproape două luni de zile. Dacă inițial guvernul român a avut în vedere ca acest lucru să se realizeze printr-o vizită pe care șeful diplomației ruse, Sazonov, urma să o întreprindă în România, ulterior s-a ajuns la o modificare a proiectului. Propunerea lui Sazonov ca I. I. C. Brătianu, prim-ministrul român, să întreprindă o vizită în Rusia, în cadrul căreia urma să se întâlnească și cu țarul Nicolae al II-lea la Livadia, a fost respinsă la București, pentru a se evita o reacție nedorită a Puterilor Centrale față de România. În plus, pentru guvernul român, din aceleași motive, era necesar ca stabilirea contactelor diplomatice româno-ruse să fie percepută ca fiind rezultatul unei inițiative a Petersburgului. Antamarea dialogului a fost favorizată de asumarea de către diplomația franceză a unui rol de intermediere. În ceea ce privește diplomația rusă, este de remarcat că Sazonov a trecut peste pretensele „garanții” pe care le

¹ D.D.F., 3e série, tome X, doc. nr. 134, p. 225-226. Paléologue către Doumergue, 21 aprilie 1914; vezi și A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, f. 242-243.

solicitatase inițial, deoarece dorea să valorifice șansa care i se oferea, pentru a transpune în practică obiectivul important de politică externă pe care și-l formulase legat de perspectiva relațiilor ruso-române. În convorbirea pe care a avut-o cu Diamandy, ministrul de Externe al Rusiei a imaginat o nouă variantă a întâlnirii, menită să mascheze mai abil caracterul politic al discuțiilor pe care Sazonov urma să le aibă cu prim-ministrul I.I.C. Brătianu. Astfel, Sazonov a sugerat ca schimbul de păreri dintre el și Brătianu să aibă loc în momentul unei vizite oficiale pe care țarul Rusiei ar face-o în România¹. Propunerea făcută de Sazonov a fost acceptată de Nicolae al II-lea², oficial vizita suveranului rus urmând să fie prezentată ca fiind una de curtoazie, drept replică la cea efectuată de către regele Carol I la Petersburg în anul 1898.

Pentru a nu se crea dificultăți în vederea materializării acestui proiect, guvernul rus a amânat organizarea festivităților legate de dezvelirea monumentului ridicat la Chișinău în memoria țarului Alexandru I. Consulul general al României la Ismail informa, pe data de 12 mai 1914, pe ministrul de Externe Em. Porumbaru că motivul amânării, după cum reieșea dintr-o telegramă a guvernatorului Basarabiei, este acela că la festivități urma să participe însuși țarul Rusiei³.

Vorbind în fața Dumei, pe data de 10 mai 1914, despre perspectivele relațiilor ruso-române, în contextul mai larg al politicii externe a Rusiei, Sazonov afirma: „*Vorbind de Balcani, nu mă pot împiedica de a menționa recenta vizită la Petersburg a Principelui moștenitor și a Principesei României. Primirea cordială care li s-a făcut a dovedit Auguștilor noștri oaspeți sincerele și amicalele raporturi ale Rusiei cu țara lor și cât prețuiește pe înțeleptul ei Suveran. În curând se speră că M. S. Împăratul va face o vizită pe teritoriul românesc M. S. Regelui Carol. Această întâlnire, corespunzând sentimentelor reciproce ale celor doi Suverani, sunt în același timp incredințat că ea va servi ca un nou stimulent pe calea apropierii mutuale a ambelor națiuni, unite prin legăturile unui trecut glorios, prin interese și simpatii comune*”⁴.

Blondel remarca pe data de 26 mai 1914 că știrea oficială despre viitoarea întâlnire dintre țarul Nicolae al II-lea și regele Carol I „*a fost foarte favorabil primită de opinia publică și de presa din România, care au salutat-o cu o evidentă satisfacție*”⁵. Extrasele din presa românească, care însoțeau raportul său către ministrul de Externe al Franței, justificau această apreciere. Într-un alt raport, din 6 iunie 1914, Blondel, referindu-se la pregătirile care se făceau în România pentru vizita țarului la Constanța, semnala totuși un „*incident*” care l-a nemulțumit pe ministrul Rusiei la București, Poklevsky-Koziell. Este vorba de faptul că regele Carol I a decernat ministrului Austro-Ungariei, contele Czernin, „*Marele Cordon*” al Coroanei României, o distincție care era în general acordată

¹ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1900-1924*, vol. I, Editura Albatros, București, 1998, p. 60-61.

² S. Sazonov, *Les années fatales. Souvenirs ... (1910-1916)*, Paris, 1927, p. 118.

³ A.M.A.E., Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Petrograd-Ismail, 1914-1924, vol. 14. Rapoarte politice de la consulatul român din Ismail, 1914, f. 276-277.

⁴ A.M.A.E., Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Petrograd, 1914-1924, vol. 13. Rapoarte politice de la Petersburg, 1914, f. 31.

⁵ A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, c. 901.

diplomaților după cel puțin un an de ședere în România sau în circumstanțe speciale. Ziarele din Viena se și grăbiseră să califice gestul suveranului român ca „o probă manifestată de voința regelui de a nu modifica atitudinea sa față de Austria și de a atenua efectul pe care l-ar putea produce asupra spiritelor demersul țarului”. Aceleași ziare, pentru a diminua efectul vizitei șefului statului rus asupra opiniei publice românești, arătau că țarul Nicolae al II-lea, după ce va părăsi Constanța, se va întoarce în Basarabia, unde va inaugura monumentul ridicat în memoria țarului Alexandru I, „ceea ce nu putea să sublinieze, după vizitarea regelui României, decât dominația rusă în Basarabia”. Raportul lui Blondel semnala și unele diferențe de opinie față de omologul său rus. Diplomatul francez avea în vedere că „Rusia are interesul de a proceda pe etape și de a nu cere prea repede României afirmarea unei politici noi; mai bine ar fi lăsată România să ia cunoștință de independența sa, decât să fie împinsă să facă declarații premature”. Colegul său rus, în schimb, constata Blondel, încă de la venirea sa se străduia să obțină „dacă nu angajamente, cel puțin precizări, pe care guvernul s-a ferit să i le dea”. Blondel regreta „nerăbdarea sa”. Diplomatul francez compara politica externă a României cu acul unei busole: „lăsând oscilațiile sale naturale, el se va îndrepta singur către Nord, dar dacă s-ar încerca bruscarea direcției sale, ar exista riscul, dacă nu de a-l deforma, cel puțin de a-i întârzia fixitatea”¹.

Vizita țarului Nicolae al II-lea în România a avut loc pe data de 14 iunie 1914. La propunerea lui Sazonov, ea a fost organizată pentru a se desfășura la sfârșitul sejurului pe care familia imperială rusă îl efectua la Livadia, în Crimeea. Șeful diplomației ruse a avut în vedere facilitățile pe care le putea oferi în acest sens o deplasare pe mare, în condițiile în care distanța din Crimeea până la litoralul românesc nu era prea mare. Din acest motiv, de comun acord cu partea română, în pregătirea vizitei s-a convenit ca întâlnirea dintre cei doi șefi de state să aibă loc la Constanța. Astfel, măsurile organizatorice presupuse de o asemenea întâlnire la nivel înalt aveau să fie mult simplificate².

În prezent, ne sunt cunoscute aproape în detaliu toate momentele desfășurării vizitei țarului Rusiei la Constanța, precum și semnificațiile politice ale întâlnirii dintre cei doi monarhi. La vremea respectivă însă, conținutul convorbirilor era învăluit în mare măsură de mister, în pofida preocupărilor perseverente ale diplomaților acreditați la București și ale ziariștilor de a-l cunoaște. De aceea, mai ales în presă au fost emise multe speculații, dintre cele mai fanteziste. Faptul este explicabil deoarece, sub aparența caracterului ei protocolar, comentat foarte generos în ziare, vizita țarului la Constanța a mascat îndelungile convorbiri politice dintre oamenii de stat ai celor două țări vecine. Practic, cele mai importante discuții pentru relațiile dintre cele două țări, dar și pentru exprimarea opiniilor referitoare la diverse aspecte ale situației internaționale, s-au desfășurat între ministrul de Externe al Rusiei, Sazonov, și prim-ministrul român, I.I.C. Brătianu, atât la Constanța, cât și ulterior la București și Sinaia, după plecarea țarului și a suitei sale imperiale din România.

¹ *Ibidem*, p. 251-252.

² S. Sazonov, *op. cit.*, p. 118-119.

Vizita țarului a durat numai 14 ore. Totul fusese pus la punct până la cel mai mic detaliu, iar desfășurarea acesteia a avut loc conform programului stabilit¹. O foarte bună descriere ne-a lăsat-o în jurnalul său generalul Al. Socec, pe atunci comandant al Comandamentului 5 teritorial (Constanța). El fusese însărcinat de către regele Carol I să asigure condiții optime de securitate pentru vizita țarului. Fiind un bun cunoscător al detaliilor întregului program al vizitei, însemnările sale prezintă un mare grad de credibilitate². Generalul Socec nu a fost preocupat, în redactarea însemnărilor sale, numai de redarea desfășurării vizitei țarului, ci și de sublinierea semnificației sale politice. Aprecierile sale sunt deosebit de sugestive și au fost confirmate ulterior de cercetările istorice: „*Oricât de puțin preț se poate pune pe sinceritatea demonstrațiunilor prietenești ale Rusiei, nu se poate tăgădui caracterul politic al vizitei! Șoaptele – din culise palatiste – că este vorba de o căsătorie proiectată între (prințul – n. n.) Carol și una din prințesele imperiale – ar avea și ele o valoare, dar sâmburele politic al importanței acestei vizite trebuie căutat mai departe. Și din lungile conversații pe care le-am avut cu ministrul [Rusiei la București] Poklewsky, cu directorul de Siguranță, cu colonelul Solowiew și cu alți ruși de importanță, am dedus că scopul adevărat este de a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german!* (s. n.). *Europa vede două centre puternice față-n față. Care pe care?! Iată misterul marilor prefaceri. Numai o mână norocoasă ne va da o soluțiune favorabilă*”³.

În timpul vizitei, țarul nu a avut convorbiri decât cu regele Carol I, cu prim-ministrul I.I.C. Brătianu și cu ministrul de Externe Emil Porumbaru, pe care i-a primit pe yachtul „Standard” cu care venise la Constanța din Crimeea. În cadrul acestora, țarul, în afara relațiilor bilaterale ruso-române, abordate într-un mod mai mult protocolar, cerut de împrejurări, a avut în vedere și unele aspecte ale situației internaționale, în special cea din Balcani. Grija exagerată a țarului față de situația din Balcani nu i-a plăcut lui Brătianu, întrucât „*nimic nu o justifică*”⁴. De fapt, țarul Rusiei a abordat acele probleme care figurau pe agenda diplomatică a lui Sazonov și care îi fuseseră expuse acestuia, în cadrul unui raport, în perioada anterioară, pe data de 9 iunie 1914. Documentul preciza poziția Rusiei față de anumite chestiuni care puteau să fie analizate cu partea română în timpul vizitei la Constanța. Între acestea, problema pericolului unui conflict armat între Turcia și Grecia, din cauza pretențiilor emise asupra insulelor din Marea Egee, menținerea Tratatului de la București ca o garanție a păstrării *statu-quo*-ului balcanic, aducerea prințului de Wied pe tronul Albaniei, apărarea intereselor comerciale ruso-române în Marea Neagră ș.a. În ceea ce privește relațiile ruso-române, Sazonov considera că Rusia nu trebuie să meargă prea departe în relațiile cu România și deci să nu încheie cu aceasta o alianță ofensivă sau defensivă. În cazul în care, se presupunea, regele Carol I ar fi ridicat problema unei alianțe militare, punctul de vedere rus era acela că, în ipoteza unui război

¹ Vezi pe larg A.N.I.C., Microfilme Rusia, rola 38, c. 250-546.

² Vezi pe larg Al. Socec, *14 ore la Constanța cu regele Carol I și țarul Nicolae II*, „Magazin istoric”, nr. 8 (389), august 1999, p. 38-41.

³ *Ibidem*, p. 41.

⁴ I.G. Duca, *Memorii*, vol. I, Editura Expres, București, 1992, p. 31.

între Rusia și Austro-Ungaria, România să se declare neutră¹.

În timpul scurtei șederi a țarului Rusiei în România, nu s-au putut discuta chestiunile de fond privitoare la relațiile româno-ruse. Acestea au fost analizate ulterior, așa cum am arătat deja, de către Sazonov cu factorii de decizie de la București în zilele următoare, convorbirile desfășurându-se atât în capitala României, cât și la Sinaia. Deosebit de semnificativ pentru relevarea intențiilor părții române în relațiile cu Rusia este faptul că I. I. C. Brătianu a prevăzut în programul vizitei lui Sazonov în România o scurtă deplasare pe care au efectuat-o împreună, cu automobilul, în împrejurimile Predealului, trecând astfel frontiera austro-ungară, în Transilvania. Că a fost un gest premeditat, bine gândit dinainte și nu unul spontan, este dovedit de faptul că prim-ministrul român a comunicat această intenție ministrului Austro-Ungariei la București, cerându-i să se ia măsuri pentru a nu avea dificultăți la frontieră². Dincolo de conținutul convorbirilor dintre I. I. C. Brătianu și Sazonov³, caracterizat de altfel prin multă discreție, faptul evocat exprima în fond noua orientare politică a statului român și sensul evoluției relațiilor României cu Antanta, pe de o parte, cu Puterile Centrale, pe de altă parte.

La întoarcerea în Rusia, Sazonov a întocmit un raport către țar în care expunea întreaga arie a problemelor discutate cu prim-ministrul I. I. C. Brătianu și cu regele Carol⁴. Se remarcă faptul că în problema atitudinii României față de Austro-Ungaria prim-ministrul român a arătat ministrului de Externe rus că relațiile cu Dubla Monarhie erau prea puțin prietenești în acel moment, dar că guvernul român se ferea să ajungă la încordarea acestora. Deoarece Sazonov era preocupat să afle dacă în cazul unui război dintre Rusia și Austro-Ungaria România se va declara neutră, prim-ministrul român a dat de înțeles că România se va angaja într-un conflict numai dacă o vor cere interesele naționale. Acest fapt l-a determinat pe Sazonov să ajungă la concluzia că Brătianu subordona apropierea româno-rusă unirii teritoriilor românești din Austro-Ungaria cu patria-mamă⁵. În fapt, Brătianu, pe care Sazonov îl găsea „*mai mult curios decât comunicativ*”⁶, considera că este prematur să se pronunțe pentru neutralitatea României. Așa cum s-a apreciat, I. I. C. Brătianu prefera, pentru moment, o apropiere de Rusia și, în general, de Antanta, păstrându-și astfel libertatea de acțiune, chiar limitată cum era, și evitând contractarea unor angajamente precise, care ar fi trezit suspiciunea Puterilor Centrale⁷. În plus, neutralitatea României, de care era interesată Rusia, în cazul unui război continental, avea o importanță mult prea mare pentru a fi decisă, atâta timp cât situația internațională nu o

¹ *Mejdunarodnaia Otnošenija v epohu Imperializma*, Seria a III-a, t. III, doc. nr. 185, p. 221-224 (se va cita *M. O. E. I.*).

² Gh.N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță (1878-1914)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 376.

³ Vezi pe larg E. Uribe, *Le rencontre de Constanza du 14 juin 1914*, „Revue roumaine d'histoire”, VII, nr. 2, 1968, p. 240-246.

⁴ *M.O.E.I.*, Seria a III-a, t. III, doc. nr. 339, p. 385-387. Vezi o analiză a documentului în I.M. Oprea, *op. cit.*, p. 63-64.

⁵ S. Sazonov, *op. cit.*, p. 122.

⁶ *Ibidem*.

⁷ I.M. Oprea, *op. cit.*, p. 63.

cerea.

Presa din Rusia a prezentat în mod elogios vizita țarului la Constanța, apreciată, în multe articole de analiză politică, ca fiind „o zi istorică”. Se pune în evidență în mod deosebit importanța apropierei româno-ruse și schimbarea semnificativă a orientării politicii externe a României către Antanta. Detașarea României de Puterile Centrale era prezentată ca un succes diplomatic de mare însemnătate pentru Rusia¹. Sazonov a ținut să mulțumească ministrului român la Petersburg, după întoarcerea sa în Rusia, pentru primirea cordială de care s-a bucurat delegația rusă în România și a apreciat optimist perspectivele pe care le-a deschis acest eveniment pentru dezvoltarea relațiilor ruso-române².

Correspondența diplomatică franceză aduce o serie de precizări importante despre semnificația politică a vizitei țarului Rusiei la Constanța. De la Sofia, pe data de 15 iunie 1914, Dard, însărcinatul cu afaceri al Franței, îl informa pe Viviani, ministrul de Externe francez, că vizita țarului Rusiei și a familiei imperiale la Constanța a fost urmărită cu îngrijorare de către opinia publică bulgară. Chiar și partizanii cei mai înfocați ai Rusiei au fost cuprinși de o profundă stare de nemulțumire, constatând realizarea unei apropieri româno-ruse. Diplomatul francez, analizând starea de spirit a populației bulgare și opiniile liderilor politici, considera că „*Bulgaria nu poate avea pentru moment altă politică decât cea care vizează revizuirea Tratatului de la București*”, fiind susținută în acest sens de către Austro-Ungaria³.

Pe data de 17 iunie 1914, Blondel, într-un raport amplu despre vizita țarului Rusiei la Constanța, remarcă, printre altele, nemulțumirea produsă colegului său rus, Poklewsky-Koziell, de faptul că, în discuțiile care au avut loc între cele două delegații, guvernul român nu a oferit precizări clare în legătură cu „*atitudinea pe care guvernul român își rezervă să o adopte în viitor în ceea ce privește relațiile ruso-române, puse în opoziție cu raporturile existente până anul trecut între România și Austro-Ungaria*”. Blondel l-a avertizat pe omologul său rus asupra „*inconveniențelor pe care le-ar putea prezenta nerăbdarea sa*”. Diplomatul francez îi arăta că „*insistențele pentru a obține angajamente definitive ar pune guvernul român într-o situație delicată*”. De fapt, o astfel de situație a fost creată de țarul Nicolae al II-lea însuși. Blondel relatează în acest sens, în același raport, că imediat după plecarea de la Constanța, țarul Rusiei s-a deplasat în Basarabia, unde, a doua zi, a participat la inaugurarea monumentului ridicat în cinstea împăratului Alexandru I, cel care încorporase Basarabia în mod forțat la Imperiul rus în 1812. Firește că un asemenea gest nu putea să fie bine privit de opinia publică din România, care îl aclamase pe țar cu o zi înainte la Constanța. Mulți români s-au îndoit de valoarea „*prieteniei ruse*”. Majoritatea ziarelor au dedicat prima pagină aproape în întregime acestui eveniment, cu un titlu semnificativ: **Aniversarea raptului Basarabiei**. Ziarul „Universul”, de exemplu, nu-și

¹ Vezi ample extrase din presa rusă în *A.M.A.E.*, Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Petrograd. 1914-1924, vol. 13. Rapoarte politice de la Petersburg. 1914, f. 44-99.

² *Ibidem*, f. 100-101.

³ *D.D.F.*, 3e série, tome X, doc. nr. 381, p. 553-555. Dard către Viviani, 15 iunie 1914. O reacție contrară, de mare satisfacție, s-a înregistrat în Serbia. Vezi *A.N.I.C.*, Microfilme Franța, rola 25, c. 912-916.

putea ascunde amărăciunea că țarul Rusiei nu a înțeles că „*umbra Basarabiei se întinde asupra întregului suflet românesc*”¹. Interesant este faptul că Blondel atașează raportului său către Viviani două anexe. În prima, prezintă integral textul toasturilor rostite de cei doi șefi de state la Constanța, în care se exprimă dorința sinceră a străngerii relațiilor româno-ruse. În cea de-a doua, se prezintă extrase din presa românească în legătură cu inaugurarea monumentului de la Chișinău. Din aceasta din urmă reținem câteva aprecieri:

- „*Țarul Nicolae prezidează el însuși această solemnitate, imediat după vizita pe care i-a făcut-o regelui Carol la Constanța. Noi trebuie să reținem această «coincidență»*”.

- „*Țarul Nicolae al II-lea, care urmărește o politică destinată să atragă România în sfera sa de influență, ar fi trebuit să evite să ia parte la o solemnitate care redeschide o rană încă necicatrizată. Astfel, Puternicul Împărat al tuturor rușilor nu se teme să rănească sentimentele celor pe care vrea să-i atragă*”.

- „*După vizita la Constanța, solemnitatea de la Chișinău este o veritabilă batjocură*”.

- „*Monumentul țarului Alexandru [...] va fi un permanent avertisment pentru cei care ar fi tentați să accepte amabilitatea Rusiei oficiale*”².

Pe data de 20 iunie 1914 Blondel redacta un nou raport către Viviani, în care sintetiza o serie de concluzii la care a ajuns în urma discuțiilor pe care le-a avut cu Sazonov și cu Poklewsky-Koziell. În principal, reținem precizarea că „*întrevederea de la Constanța a permis celor doi suverani să-și precizeze punctele de vedere în ceea ce privește evenimentele din Peninsula Balcanică [...] și să constate acordul lor pentru a face să fie respectate clauzele Tratatului de la București*”. În ceea ce privește tentativa ambasadorului rus „*de a determina pe rege și pe guvern să facă declarații de alianță sau de strânsă colaborare*”, Blondel arăta că aceasta „*a rămas fără efect*”. Referitor la poziția lui I. I. C. Brătianu, diplomatul francez sintetiza: „*Fidel conduitei pe care de mai multe ori mi-a prezentat-o, în liniile sale generale, **Președintele de Consiliu, în perfect acord cu regele, a înțeles să rezerve României întreaga sa libertate de acțiune și nu a ascuns această manieră de a vedea lui Sazonov** (s.n.)*”. Blondel conchidea că „*apropierea româno-rusă s-a conturat și, în pofida greșelilor diplomației ruse, eforturile contelui Berchtold nu o vor împiedica să se consolideze* (s.n.)”³.

Pe data de 22 iunie 1914, Blondel redacta un nou raport către Viviani, în care expunea, pe larg, diferite opinii ale regelui Carol I, pe care suveranul român i le-a prezentat în timpul unei audiențe solicitate de ministrul francez. Discuția s-a axat în exclusivitate pe abordarea problemelor balcanice, de aceea nu vom insista asupra lor. Reținem doar aprecierea clară făcută de regele Carol I că, în discuțiile cu țarul Nicolae la II-lea, cei doi monarhi au ajuns la un acord „*asupra tuturor*

¹ *Ibidem*, doc. nr. 397, p. 572-573. Blondel către Viviani, 17 iunie 1914. Vezi și A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, p. 257-258.

² A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, p. 259-260.

³ D.D.F., 3e série, tome X, doc. nr. 416, p. 595-597. Blondel către Viviani, 20 iunie 1914. Vezi și A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, f. 267-269.

chestiunilor” pe care le-au abordat. În principal, era scoasă în evidență hotărârea celor doi șefi de state de a acționa pentru menținerea cu strictețe a prevederilor Tratatului de la București¹.

De la Paris, pe data de 24 iunie 1914, Al. Em. Lahovary informa pe ministrul de Externe Em. Porumbaru că vizita țarului Rusiei în România a fost primită cu deosebită satisfacție de către mediile politice franceze și de către presă. Ministrul român de la Paris citează pe larg afirmațiile făcute în acest sens de către ministrul de Externe Viviani, de către Delcassé, M. Paléologue (aflat pentru scurt timp în concediu), Margerie (șeful de cabinet al ministrului de Externe) ș.a. Se scotea în evidență faptul că, la realizarea unei apropieri româno-ruse, un rol important l-a avut Franța, care a acționat în principal prin miniștrii săi de la Petersburg și București. Diplomația franceză a vizat ca între România și Rusia să se stabilească niște relații bazate pe „*solidaritatea de interese*”. Ea a urmărit „*să facă să dispară tot ceea ce în trecut a putut să provoace* (în România – n.n.) *juste susceptibilități și îndoieli legitime* (față de Rusia – n.n.)”. Din sursele cele mai autorizate franceze, Al. Em. Lahovary, relatează că „**ministrul de externe al Rusiei are impresia că politica României este astăzi liberă. Este tot ceea ce Rusia și Franța puteau să-și dorească** (s.n.)”. Această situație va permite României să fie, potrivit opiniei cercurilor politice franceze, „*veritabilul arbitru al Orientului*”².

Căpitanul Pichon, atașatul militar al Franței la București, relatează că, după vizita țarului la Constanța, chiar atitudinea regelui Carol I s-a schimbat, în sensul că manifestă mai multă deschidere în întrevederile cu reprezentanții Triplei Înțelegeri la București. El scria în acest sens, pe 23 iunie/6 iulie 1914, ministrului de Război din Franța: „*Influența recentei întrevederi de la Constanța se face încă simțită și, foarte categoric, Regele, satisfăcut de importanța crescută pe care i-o conferă statului său o acțiune comună cu Rusia, primește pe reprezentanții Triplei Înțelegeri cu o stare de spirit cu totul nouă*”³.

Evident, reorientarea politicii externe a României a fost influențată de intensa activitate diplomatică a Triplei Înțelegeri la București. Deteriorarea relațiilor României cu Austro-Ungaria, exprimată la nivelul opiniei publice prin manifestarea unei stări de spirit care făcea necesară punerea de acord a politicii externe cu dezideratul înlăturării unității național-statale, favoriza politica Marilor Puteri ale Antantei de atragere a României în orbita lor politică. Așa cum am văzut, cele mai active s-au dovedit a fi diplomațiile franceză și rusă. Deși uneori au existat diferențe de opinii privitoare la mijloacele de acțiune utilizate în vederea îndepărtării României de Puterile Centrale, cele două diplomații au cooperat eficace, având un rol esențial, dar nu determinant, în imprimarea unui nou curs politicii externe românești. Hotărâtoare s-au dovedit a fi impulsurile interne ale factorului național, care reprezenta adevărata „*forță profundă*”, ce impunea factorilor de decizie de la București o redirecționare a politicii externe a României.

Este dificil, din perspectivă istorică, să apreciem care dintre cele două

¹ *Ibidem*, doc. nr. 428, p. 611-615. Vezi și A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, c. 318-321.

² Vezi pe larg A.M.A.E., Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Madrid-Paris, 1914-1924, vol. 12, Rapoarte politice de la Paris, 1914, f. 282-283.

³ A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 25, f. 222-223.

diplomații, franceză sau rusă, a avut o contribuție mai mare la îndepărtarea României de Puterile Centrale. Așa cum am văzut, din punct de vedere rus, s-au atribuit merite mari în această privință diplomației conduse de Sazonov. Din punct de vedere francez, se recunoaște rolul Parisului în realizarea unei apropieri a României de Franța, dar și a unei îmbunătățiri a relațiilor româno-ruse. În această privință, s-a emis chiar aprecierea în istoriografie, exagerată în opinia noastră, conform căreia „succesul obținut de Antanta prin atragerea României de partea ei poate fi considerat în primul rând ca un succes al Franței”¹. În opinia noastră, ambele puncte de vedere nu trebuie absolutizate, fiind vorba de fapt, așa cum am arătat, de o concertare a acțiunilor diplomatice franco-ruse în vederea atragerii României. În plus, aceste acțiuni nu ar fi putut avea efectul scontat, dacă nu găseau în România un cadru favorabil de receptare și un interes real de deschidere spre o alianță care îi putea facilita realizarea, chiar și numai parțială, a aspirațiilor sale naționale.

În ceea ce privește rolul diplomației engleze, acesta a fost mai puțin activ. Fără a fi dezinteresată, Anglia s-a implicat mai puțin în atragerea României de partea Antantei. Faptul își are explicația în poziția aparte pe care o avea Marea Britanie în cadrul Triplei Înțelegeri, neavând angajamente similare față de partenerii săi, Franța și Rusia, așa cum existau în cazul alianței franco-ruse. Corespondența diplomatică engleză arată un interes aparte față de zona Sud-Estului Europei, dar nu demonstrează manifestarea unei intenții reale de a influența orientarea politică a statelor din regiune, într-un sens favorabil uneia sau alteia dintre grupările politico-militare continentale. Postura de arbitru imparțial pe care și-o asumase diplomația engleză s-a reflectat și într-o atitudine mai puțin activă în a interveni direct pentru a atrage statele din Sud-Estul Europei în sfera de influență a Antantei.

Rapoartele politice ale ministrului Angliei de la București, Sir G. Barclay, îl arată ca fiind un fin observator al scenei politice balcanice. Informațiile pe care le conțin și aprecierile pe care le formulează se disting prin claritate și obiectivitate, poate și din motivul invocat mai sus, legat de o anumită echidistanță, derivată din neangajarea unor interese politice directe în regiune. Ele cuprind și referiri, demne de luat în considerație, din perspectivă istorică, despre orientarea politicii externe a României.

Rapoartele lui Barclay din primele luni ale anului 1914 prezintă îndeosebi tentativele unei reconstituiri a Alianței balcanice, într-o nouă formulă, prin cuprinderea Serbiei, Greciei și României, ceea ce, din punctul de vedere al raportului de forțe între Marile Puteri, putea însemna o consolidare a pozițiilor Antantei în regiune. El arăta ca fiind improbabilă o astfel de alianță², despre a cărei ipotetică constituire era informat Foreign-Office-ul pe mai multe canale diplomatice³. Diplomatul englez era preocupat și de evoluția relațiilor României

¹ V. Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900-1916). Pagini de istorie diplomatică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 55-56. Autorul consideră că, „așa cum s-au desfășurat evenimentele, relațiile Franței cu România din această perioadă se confundă cu atitudinea României față de puterile Triplei Înțelegeri”. *Ibidem*, p. 56.

² *British Documents on the Origins of the War (1898-1914)*, vol. X, Part I, doc. nr. 347, p. 312. Barclay către Sir Edward Grey, 13 februarie 1914 (se va cita *B. D. O. W.*).

³ *Ibidem*, doc. nr. 327, 330, 334, 337, 339, 341, 344, 345, 348, 351.

cu Austro-Ungaria, manifestând un anumit scepticism, comparativ cu omologii săi francez și rus, în evaluarea perspectivei unei reorientări a politicii externe a României către Antanta. Astfel, într-un raport din 20 mai 1914 către Sir Edward Grey, Sir G. Barclay arăta: „*Răceala care a marcat relațiile dintre această țară și Austro-Ungaria anul trecut mai degrabă a crescut în ultimul timp decât să se diminueze. [...] Starea lucrurilor este desigur binevenită pentru colegul meu rus, dar înțelegerea de către el a situației generale internaționale poate fi ușor exagerată. Chiar dacă există sau nu, așa cum rușii suspectează, un aranjament defensiv între Austria și România direcționat împotriva unui atac din partea Rusiei, Austria are în orice caz o achiziție valoroasă în prietenia regelui Carol cu împăratul Franz Iosef și una și mai valoroasă în relațiile excelente care există între Germania și România. [...] Într-adevăr – continua Barclay – influența germană în România este astăzi la fel de puternică ca întotdeauna și în timp ce aceasta durează, oricare ar fi sentimentul în țară față de Austria, și date fiind prezentele relații cordiale ale acestei țări cu Rusia, cred că a vorbi despre România ca fiind detașată de Tripla Alianță și ca mergând spre Tripla Înțelegere cu greu se potrivește în acest caz*”¹.

În raportul său din 24 mai 1914, Sir G. Barclay îl informa pe Sir Edward Grey că a fost solicitat de colegul său rus să fie mai activ și să fie solidar cu acțiunea colegilor săi. Inactivitatea ministrului englez, considera Poklevsky-Koziell, ar putea fi interpretată ca lipsă de interes din partea Londrei și ar putea dăuna șanselor Antantei de a detașa România de Tripla Alianță. Barclay explica șefului diplomației britanice motivul pentru care omologul său rus a formulat o astfel de obiecție la adresa activității sale: „*În timp ce mă purtam într-o manieră care să nu lase nici o îndoială asupra faptului că sunt în tabăra Triplei Înțelegeri, m-am abținut cu grijă de la orice limbaj sau acțiune care ar fi indicat că aș încerca să atrag România de o parte sau de cealaltă și este probabil, datorită pasivității mele în ultimul an, contrastantă cu activitatea colegilor mei ruși și francezi, că în presa Triplei Alianțe s-a vorbit despre încercările de a detașa România de Tripla Alianță ca fiind ale Franței și Rusiei și nu ale Triplei Înțelegeri*”².

Indicațiile primite de Barclay la începutul lunii iunie 1914 definesc foarte clar atitudinea Foreign Office-ului față de preocupările insistente ale Franței și Rusiei de a scoate România din sfera de influență a Triplei Alianțe: „*În ceea ce privește dorința atribuită de dumneavoastră colegului rus ca să cooperați mai activ cu ceilalți reprezentanți ai Triplei Înțelegeri la București, sunt de părere că, judecând după ceea ce îmi raportați, **atitudinea dumneavoastră pare să fi fost până acum cea care putea fi cerută în mod rezonabil. Ar trebui să le acordați un sprijin general colegilor dumneavoastră francez și rus, dar nu văd ca necesar să vă asumați un rol foarte activ în București*** (s.n.). Dacă apare vreo chestiune în care este de dorit să acționați, ar trebui să luați legătura cu mine pentru mai multe instrucțiuni”³.

¹ *Ibidem*, doc. nr. 367, p. 330-331. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 20 mai 1914.

² *Ibidem*, doc. nr. 368, p. 332. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 24 mai 1914. Vezi și A.N.I.C., Microfilme Anglia, rola 253, F.O. 371/2089, f. 213.

³ *Ibidem*, doc. nr. 369, p. 368-369. Sir Edward Grey către Sir G. Barclay, 2 iunie 1914. Vezi și A.N.I.C., Microfilme Anglia, rola 253, F.O. 371/2089, f. 215.

Referitor la vizita țarului Rusiei la Constanța, Sir G. Barclay transmitea informații obținute de la omologul său rus: „[...] Împăratul, familia imperială și domnul Sazonov au fost foarte mulțumiți de vizita lor în România. [...] Domnul Poklevsky mi-a spus că, în cursul discuției cu domnul Sazonov, domnul Brătianu i-a precizat că România nu avea niciun angajament care să o împiedice ca, în cazul unui război european, să adopte cursul pe care i-l dictau interesele sale. [...] Domnul Sazonov l-a asigurat atât pe rege, cât și pe domnul Brătianu că intențiile Rusiei erau în mod sincer pacifiste și că, dacă un război european va avea loc, acest lucru nu se va întâmpla din cauza Rusiei. Atât cât știe domnul Poklevsky, nici un progres nu s-a făcut în timpul vizitei în proiectul matrimonial dintre prințul Carol și una dintre marile ducese ruse, deși colegul meu îmi spune că el și domnul Sazonov au fost atât de ocupați în timpul ceremoniilor de la Constanța încât nu au putut obține nici o informație în această privință”¹.

Într-un nou raport din 22 iunie 1914, expediat de la București către Foreign Office, se aduceau unele precizări, din care reținem: **„Pare îndoielnic că ar fi avut loc ceva care să denote o schimbare în politica generală a României și este rezonabil să presupunem că ea își menține atitudinea independentă față de grupurile de puteri, fără a-și fi luat, cel puțin până în prezent, orice alt nou angajament** (s. n.). Fără îndoială că menținerea Tratatului de la București intact și a păcii din Balcani a fost recunoscută ca fiind dorința comună a celor două guverne, ca și necesitatea de a face totul, în interesul comerțului și navigației celor două țări, pentru a preveni orice închidere a strâmtorii Dardanele”. În același raport se arată că, în general, „presa a primit călduros apropierea de Rusia”, cu excepția câtorva ziare care manifestau „simpatii germane sau austriece”. Acestea din urmă avertizau asupra pericolelor „atragerii României pe orbita Rusiei” și a pierderii libertății ei de acțiune. Se făcea referire, de asemenea, în respectivul raport, la reacția de dezaprobare profundă a gestului țarului de a participa, imediat după plecarea de la Constanța, la festivitățile de la Chișinău, „unde a vorbit despre Basarabia ca fiind atașată Rusiei de o sută de ani și animată de sincere sentimente rusești”².

Referiri la vizita țarului Rusiei la Constanța regăsim nu numai în corespondența diplomatică engleză de la București. Ambasadorul Angliei de la Berlin, E. Goschen, semnala în presa germană preocuparea față de orientarea politică a României. În principal, se afirma opinia că pe timpul vieții regelui Carol nu va fi o schimbare în politica românească, dar vizita țarului este un semnal asupra pericolului ce-l reprezintă tendințele rusofile existente în România³. Ambasadorul englez la Petersburg, Sir G. Buchanan, arăta că presa rusă a scris în termenii cei mai calzi despre vizita făcută de țar regelui Carol, România fiind sfătuită să continue întărirea prieteniei cu Rusia⁴. De la Viena, ambasadorul englez Sir M. de Bunsen, informa că „vizitele aproape simultane de săptămâna trecută ale împăratului german la arhiducele Franz

¹ *Ibidem*, doc. nr. 372, p. 334-335. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 17 iunie 1914. Vezi și A.N.I.C., Microfilme Anglia, rola 253, F.O. 371/2089, f. 194.

² *Ibidem*, doc. nr. 373, p. 335-336. Akers Douglas către Sir Edward Grey, 22 iunie 1914.

³ A.N.I.C., Microfilme Anglia, rola 253, F.O. 371/2089, f. 184. Sir Goschen către Sir Edward Grey, 13 iunie 1914.

⁴ *Ibidem*, f. 186. Sir G. Buchanan către Sir Edward Grey, 17 iunie 1914.

Ferdinand la Conopiște, în Boemia, și a împăratului Rusiei la regele României, la Constanța, au ocupat spații largi în presa vieneză". În acest sens, diplomatul englez arăta, referitor la al doilea eveniment menționat, că „întreaga presă s-a unit într-un cor de comentarii furioase cu privire la vizita țarului la Constanța. [...] Discursul împăratului la banchetul de la Constanța și amabilitățile schimbate între cei doi suverani sunt tratate în presă ca fiind indicații periculoase ale faptului că [...] România s-a hotărât definitiv să se asocieze cu Rusia în cazul unui conflict european. Acesta este un subiect care a generat în prezent multă nervozitate în această țară și onoarea conferită contelui Czernin, ministrul austro-ungar, cu numai câteva zile înainte de sosirea țarului, nu a fost de ajuns a risipi teama că Austro-Ungaria nu va mai conta poate în viitor pe suportul militar al României”¹.

Pe data de 25 iunie 1914, ambasadorul englez la Petersburg, revenea cu precizări importante: „Sazonov mi-a spus în strictă confidențialitate despre ceea ce s-a întâmplat la Constanța. El m-a rugat să nu-i spun lui Paléologue, căci se temea de o scurgere de informații la Quai d'Orsay. **Nu s-a pus, a afirmat el, problema unei alianțe sau a unei convenții de orice fel, dar rezultatele vizitei au fost satisfăcătoare** (s. n.). [...] Erau două probleme – Marea Neagră și statu-quo-ul în Balcani – care erau de comun interes pentru Rusia și România”².

În ceea ce privește modul în care vizita țarului la Constanța a fost receptată în Anglia, pe data de 6/19 iunie 1914 ministrul României la Londra, N. Mișu, raporta la București: “Presă engleză în general s-a abținut de la orice comentarii asupra vizitei pe care țarul Rusiei a făcut-o Augustului nostru Suveran la Constanța și s-a mărginit a publica corespondența din Viena, Paris și Petersburg în privința opiniilor formulate în acele capitale”³.

Nu ne putem propune, firește, prezentarea în detaliu a reacțiilor înregistrate în mediile politice și în presa Marilor Puteri ale Triplei Alianțe față de vizita în România a țarului Nicolae al II-lea și a ministrului de Externe al Rusiei Sazonov⁴. Considerăm că este util să punem în evidență doar câteva concluzii validate de cercetările istorice întreprinse până în prezent, pentru a contura o imagine mai clară asupra orientării politicii externe a României.

Așa cum se știe, în timpul întrevederii de la Conopiște dintre împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei și arhiducele Franz Ferdinand, moștenitor al coroanei Imperiului austro-ungar, întâlnire care a avut loc la un interval de timp apropiat de vizita țarului Nicolae al II-lea în România, s-au pus jaloanele unei politici comune a Berlinului și Vienei în problemele Sud-Est europene. În esență, programul de acțiune asupra căruia s-a convenit viza menținerea României în sistemul Triplei Alianțe și atragerea Bulgariei. În condițiile în care România era

¹ *B.D.O.W.*, vol. XI, doc. nr. 1, p. 1-2. Sir M. de Bunsen către Sir Edward Grey, 19 iunie 1914.

² *Ibidem*, doc. nr. 3, p. 3-4. Sir G. Buchanan către Sir Arthur Nicolson, 25 iunie 1914.

³ *A.M.A.E.*, Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Londra, 1914-1924, vol. 11. Rapoarte politice de la Londra, f. 78. Ample extrase din presa engleză în *Ibidem*, f. 79-85.

⁴ Vezi în acest sens, pe larg, rapoarte politice și extrase din presă în *A.M.A.E.*, Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Viena 1914-1924, vol. 24, Rapoarte politice de la Viena. 1914, f. 56-112; *Ibidem*, Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Berlin, Cairo, Cernăuți, Copenhaga, Cristiania, Durazzo. 1914-1924, vol. 9, Rapoarte politice de la Consulatul din Cernăuți. 1914, f. 137-140; *Ibidem*, Rapoarte politice de la Berlin. 1914, f. 5-22; *Ibidem*, Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Roma. 1914-1924, vol. 19, Rapoarte politice de la Roma, f. 105-112.

un aliat nesigur, vizita în România a țarului Nicolae al II-lea și a ministrului de Externe rus Sazonov nu putea decât să trezească îngrijorare la Viena și la Berlin¹.

Reacția guvernului german prezenta o importanță particulară pentru factorii de decizie de la București, deoarece rațiunile menținerii alianței cu Austro-Ungaria constau tocmai în faptul că aceasta asigura un sprijin din partea Germaniei pe plan extern. Precizarea poziției Berlinului nu s-a lăsat prea mult timp așteptată și, în opinia noastră, reflecta o modificare a atitudinii diplomației germane față de România, prin prisma rezultatului întrevederii de la Conopiște, ceea ce, din punctul de vedere al diplomației austro-ungare, reprezenta obținerea asentimentului Berlinului pentru politica balcanică a Vienei. Poziția Germaniei a fost prezentată la modul categoric de către ambasadorul german la Viena, Tschirschky, ministrului român Edgar Mavrocordat, pe data de 4/17 iunie 1914. În raportul său către ministrul de Externe al României, Em. Porumbaru, diplomatul român informa că **„Berlinul nu caută prin nimic a influența în ce privește prietenii noastre și că noi suntem perfect liberi de a le alege conform intereselor noastre. Tot ce Germania pretinde este ca, după ce s-a chibzuit a fi pentru sau contra, noi să ne pronunțăm net și deschis, întrucât în împrejurările politice actuale trebuie să fie sau cald sau rece, dar nu călduț (s. n.)”**. Ambasadorul german îl avertiza pe ministrul român că România nu va putea avea relații bune cu Germania, dacă va respinge întru totul prietenia cu Austria: **„Acest lucru este absolut exclus, căci, pentru a fi și a rămâne prietenul Germaniei, este absolut necesar de a fi în același timp și al Austriei, prietena inseparabilă și aliata Germaniei (s. n.)”**².

Istoricul Șerban Rădulescu-Zoner, autorul celei mai documentate lucrări despre relațiile României cu Tripla Alianță, a precizat că această declarație, făcută pe data de 16 iunie 1914, deci imediat după vizita țarului Rusiei la Constanța, reprezenta, în fapt, o schimbare de atitudine a Berlinului, care până atunci nu agrea ideea unei intervenții dure la București, pentru a obține o precizare a poziției sale față de Tripla Alianță, așa cum cerea guvernul austro-ungar³.

Istoricul Anastasie Iordache, într-o valoroasă lucrare, apărută relativ recent, analizând respectivul document, sublinia faptul că, în acele împrejurări, Germania și-a manifestat solidaritatea cu Austro-Ungaria în mod deschis, fără echivoc: **„Dacă Germania intervenise în trecut pe lângă Austro-Ungaria în favoarea României o făcuse doar în interesul vădit de a menține alianța. Acum, când simțise primejdia desfacerii alianței cu România, Germania ieșea din cadrul politicii aparent duplicitare, apărând interesele Austro-Ungariei și condiționând relațiile sale externe de relațiile externe ale aliatai sale. Așadar, inamicul sau prietenul Austro-**

¹ Vezi în acest sens o excelentă analiză a rapoartelor reprezentanților diplomației ai Austro-Ungariei și Germaniei la București în Gh. N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 376-379. Czernin, într-un raport către Berchtold din 22 iunie 1914, a ținut să sublinieze că, deși nu se ajunsese cu ocazia vizitei țarului la un acord concret, **„întreaga Românie, începând cu zilele de la Constanța, contează pe o nouă politică, ceea ce a și fost intenția Rusiei”**. *Ibidem*, p. 378.

² Vezi textul integral al raportului din 3/16 iunie 1914 al ministrului român la Viena Edgar Mavrocordat către Em. Porumbaru, ministrul de Externe al României, în *A.M.A.E.*, Fond 71-1914, E2, Partea a II-a, Viena 1914-1924, vol. 24, Rapoarte politice de la Viena. 1914, f. 87-89.

³ Gh.N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 377-378.

*Ungariei va fi inamicul sau prietenul Germaniei. Prin afirmarea acestor legături de interdependență, cercurile diplomatice trebuiau să înțeleagă eventualitatea unui război*¹.

Pentru guvernul român era un avertisment foarte clar și, prin urmare, I. I. C. Brătianu trebuia să ofere reprezentanților Puterilor Centrale de la București unele lămuriri asupra naturii relațiilor româno-ruse, pentru a menaja astfel susceptibilitățile Vienei și Berlinului privitoare la orientarea politicii externe a României. Istoricul Șerban Rădulescu-Zoner, confruntând rapoartele diplomatice germane și austro-ungare cu cele ale puterilor Antantei, în primul rând cu raportul ministrului de Externe rus către țară din 11/24 iunie 1914, a ajuns la concluzia că I.I.C. Brătianu și regele Carol I au informat, doar cu câteva mici rezerve, guvernele din Viena și Berlin asupra conținutului convorbirilor pe care le-au avut cu țarul Nicolae al II-lea și cu Sazonov. Ceea ce nu a comunicat Brătianu a fost, în principal, scurta convorbire pe care a avut-o cu Sazonov în legătură cu atitudinea României în eventualitatea unui război ruso-austriac. El declarase șefului diplomației ruse că „*atitudinea României, în acest caz, va depinde de circumstanțele ce ar fi motivat trecerea Rusiei la o acțiune militară contra Austro-Ungariei, cât și de ceea ce vor cere interesele României*”². Prin urmare, o atitudine echivocă, care nu însemna afirmarea ideii neutralității în cazul unei agresiuni ruse, dar nici intrarea în război de partea vreuneia dintre taberele beligerante, dacă nu erau satisfăcute interesele reale ale României. Pentru Rusia era un mesaj clar că o apropiere româno-rusă, care putea duce la o cooperare militară într-un viitor război, era condiționată de realizarea aspirațiilor naționale prin unirea cu România a teritoriilor românești aflate în cadrul Austro-Ungariei.

Faptul că prim-ministrul I. I. C. Brătianu și regele Carol I au furnizat informații reprezentanților Austro-Ungariei și Germaniei la București despre conținutul discuțiilor avute cu țarul Rusiei și cu Sazonov reflectă preocuparea de a nu compromite relațiile cu Puterile Centrale, atâta timp cât alianța cu acestea servea intereselor securității statale. Se acredita astfel ideea că au fost discutate numai probleme referitoare la zona balcanică, de actualitate pentru mediile diplomatice europene, care analizau ipoteza unei eventuale modificări a *statu-quo*-ului consacrat prin tratatele de la Berlin și București. Diplomații Puterilor Centrale trebuiau să fie convinși că România nu și-a luat nici un angajament de politică generală față de Rusia, cele două state precizându-și doar poziția în problemele strict balcanice, unde s-a putut ajunge la puncte de vedere comune, în interesul ambelor părți.

În linii generale, situația prezentată diplomației Puterilor Centrale corespundea realității, analiza chestiunilor balcanice reprezentând conținutul de fond al discuțiilor. Din acest punct de vedere, pentru România rezultatul întrevederilor reprezenta un succes, guvernul român obținând un sprijin din partea Rusiei pentru menținerea *statu-quo*-ului în Sud-Estul Europei. Ceea ce se ascundea însă era faptul că atât Sazonov, cât și I.I.C. Brătianu au fost preocupați

¹ Anastasie Iordache, *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată. 1914-1916*, Editura Paideia, București, 1998, p. 71.

² Gh. N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 375-376.

și de perspectiva relațiilor româno-ruse, în cazul unui conflict european. Pentru Sazonov era esențial să se asigure că România nu mai era legată de vreo obligație care ar putea s-o determine a acționa contra Rusiei, în orice împrejurare. Pentru I. I. C. Brătianu, o apropiere de Rusia era necesară numai în perspectiva obținerii unui sprijin pentru înlăturarea aspirațiilor naționale românești. Așa cum s-a apreciat, fără a se angaja în vreun fel în timpul convorbirilor, din cauza incertitudinilor momentului, I. I. C. Brătianu și Sazonov se convinseseră reciproc de bunele intenții și de scopurile urmărite în contextul politic european. Gândurile lor erau foarte aproape de a fi exprimate și, dacă exprimarea nu a fost posibilă în cuvinte, s-a concretizat în vizita cu caracter simbolic făcută de la Sinaia, peste frontieră, în Transilvania¹.

Istoricul Șerban Rădulescu-Zoner a explicat în mod convingător atitudinea lui I. I. C. Brătianu: „*Spre deosebire de rege, primul ministru român a urmărit mult mai mult prin vizita țarului și a ministrului său de externe în România. [...] Brătianu nu căuta, în acel moment, o reorientare categorică a politicii externe românești în sensul ruperii tratatului cu Tripla Alianță, care ar fi pus în pericol siguranța statului. Premierul român era încă convins și de superioritatea militară a Puterilor Centrale față de Antanta. De asemenea, el nu putea să întrevadă încă momentul dezmembrării Austro-Ungariei, condiție prealabilă a unirii Transilvaniei cu România. Un alt motiv al reținerii lui Brătianu în fața unei reorientări categorice a politicii externe a României o constituia poziția regelui, principalul susținător al alianței cu puterile Triplicei. O schimbare a alianțelor României ar fi ridicat opoziția monarhului, iar un conflict între rege și guvern, acesta din urmă având și sprijinul opiniei publice, s-ar fi putut transforma într-o criză constituțională, cu care șeful guvernului nu ar fi fost câtuși de puțin de acord*”².

Așadar, un complex de factori externi și interni impuneau șefului guvernului român să nu-și asume angajamente față de Antanta. O apropiere însă de Antanta îi părea necesară, pentru ca România să-și asigure o poziție favorabilă în momentul în care balanța de forțe pe arena internațională va înclina în favoarea acesteia, iar pe plan intern nu s-ar mai fi întâmpinat o opoziție în acest sens din partea regelui. România își păstra astfel libertatea de mișcare pe plan extern, evitându-se totodată riscurile majore ale desprinderii bruște din alianța cu Puterile Centrale.

Evenimentele vieții politice internaționale au grăbit însă reorientarea politicii externe a României. Declanșarea crizei internaționale din iulie 1914 a făcut ca Marile Puteri să acționeze pentru punerea în aplicare a alianțelor politico-militare existente. Lumea se îndrepta cu pași repezi spre un conflict mondial. Diplomația românească trebuia să-și precizeze poziția. Cele două grupări politico-militare urmăreau să obțină concursul României în războiul care se întrededa. În această situație, lupta diplomatică pentru România intra într-o fază nouă.

¹ A. Iordache, *op. cit.*, p. 72-73.

² Gh.N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 399.